

LADÁNYI JÁNOS:

A FELSŐOKTATÁS HALLGATÓI RÉTEGZŐDÉSÉNEK TÉRBENI MEGJELENÉSE BUDAPESTEN

A nagyvárosban belüli szegregáció leírására irányuló kutatások sajátos típusát alkotják azok a vizsgálatok, amelyek nem egyszerűen az egyes társadalmi rétegek disszimiláris területi elhelyezkedését akarják számszerűen megragadni, hanem egyes sajátos népességcsoportok, etnikai kisebbségek, deviánsnak tekintett jelenségek stb. sűrűsödésének helyeit kívánják felderíteni. Tanulmányunkban a felsőoktatási rendszeren belüli egyenlőtlenségek¹ Budapesten belüli térbeni megjelenésének bemutatására kívánunk kísérletet tenni. Ez — a „szocialista városokban nincs szegregáció” típusú, még ma is létező illúziók eloszlatásán túl — azért is érdemesnek látszik, mert míg az iskolarendszerrel és a felsőoktatással kapcsolatos területi egyenlőtlenségek településhálózaton keresztül megjelenő aspektusaival kapcsolatban számos munka készült² és készül, szinte semmit sem tudunk ezen egyenlőtlenségek nagyvárosban belüli jelentkezéséről.

Egy korábbi munkánkban az általános iskolai rendszer belső rétegződésének térbeni aspektusait elemeztük Budapesten, illetve az egyik budapesti munkáskerületen belül.³ Nyilvánvaló, hogy a felsőoktatás esetében a nagyvárosban belüli lakóhelyi hátrányoknak lényegesen kisebb szerepe van a társadalmi esélyegyenlőtlenségek kialakításában és konzerválásában, mint azt az alsófokú oktatással kapcsolatban tapasztaltuk. (Ebben az esetben inkább csak az iskolarendszer alsóbb fokain érvényesülő hátrányok későbbi jelentkezésével van dolgunk.) A felsőoktatási rendszeren belüli rétegződés Budapest térbeni struktúrájában való megjelenésének elemzését ezek után leginkább azért tartottuk bemutatásra érdemesnek, mert a különböző felsőoktatási intézmények hallgatói területi elkülönülése módjának és mértékének elemzése alkalmas lehet a felsőoktatási rendszeren belüli egyenlőtlenségek illusztrálására, ugyanakkor a különböző társadalmi csoportok Budapesten belüli szegregálódásának leírásához is hasznos adalékokkal szolgálhat.

Vizsgálatunk alapsokaságát az 1978/79-es tanévben budapesti egyetemek és főiskolák (illetve ezek Budapesten működő karai és tagozatai) nappali tagozatára felvettek és elfelvettek közül a budapesti állandó lakóhellyel rendelkezők képezték. A viszonylag régi időpont választását kizárólag technikai okok indokolták (az adatok így az 1980-as népszámlálás adataival, illetve e népszámlálás által rögzített állapottal, minden nehézség nélkül összehasonlíthatók, továbbá ez a legutolsó időpont, amiről még viszonylag használható utcajegyzékkel, alap- és munkatérképpel rendelkezünk).

Ugyanakkor, a leglényegesebb tendenciák változatlansága miatt, nincs különösebb okunk az adatok elavultságától tartanunk.

2 623 címet gyűjtöttünk össze. Ezeket egy igen részletes, elvileg Budapest minden házát feltüntető, 1 200 szelvényes alaptérkép felhasználásával, munkatérképre rajzoltuk. Ezután a különböző egyetemekre és főiskolákra járó hallgatókat szimbolizáló pontokat népszámlálási városrendezési körzetenként (ilyen 1980-ban Budapesten mintegy 500 volt) összeszámoltuk, majd a kapott adatokat, a szükséges kiegészítő információkkal együtt, számítógépre vittük. A módszerben rejlő legnagyobb előny valószínűleg az, hogy különböző jelenségek városon belüli csomósodási pontjainak kimutatására, így – a vizsgált jelenség természetétől függően – előnyös, illetve hátrányos társadalmi pozíciók koncentrációs helyeinek felderítésére is alkalmas. E csomósodási pontok bemutatására azonban tanulmányunk keretei között két ok miatt sem vállalkozhatunk. Egyrészt – ez irányú tapasztalataink⁴ szerint – 2 500-nál sokkal alacsonyabb esetszám Budapesten már nem teszi lehetővé érvényes városszociológiai következtetések levonását, ezért tanulmányi ágankénti adataink ilyen típusú elemzéséről eleve le kellett volna mondanunk. Másrészt a csomósodási pontok területi elhelyezkedésének értelmezése egy sor városszociológiai fejtegetést, más jelenségek koncentrációs körzeteinek elhelyezkedésével való összevetését tenné szükségessé, amire csak egy kifejezetten városszociológiai jellegű tanulmányban vállalkozhatnánk. Itt csak – anélkül, hogy a különböző koncentrációs körzetek városszerkezeten belüli elhelyezkedésének elemzését is elvégeznénk – az egyetemisták és főiskolások, illetve a különböző tanulmányi ágak városon belül való asszimmetrikus elhelyezkedéséből fogunk következtetéseket levonni.

Tanulmányi ágankénti adataink alacsony esetszáma miatt, városrendezési körzetenkénti adatainkat mindenképpen nagyobb területi aggregátumokká kellett összevonnunk. Korábbi tapasztalataink alapján e célra cluster kialakítása kínálkozott a legmegfelelőbb módszernek. Mindenekelőtt faktoranalízist végeztünk abból a célból, hogy megállapítsuk, mely mutatók változnak hasonlóan. Itt az a cél is vezetett bennünket, hogy a későbbi clusteranalízis számára lehetőség szerint csökkentett számú „bemenő” változót állítsunk elő. A faktorok vizsgálata azonban azt mutatta, hogy – mint ez az ilyen jellegű kísérleteknél rendre felmerül – erős faktorok identifikálása legkülönfélébb típusú (a városrendezési körzetek beépítettségének, demográfiai és társadalmi összetételének mérésére alkalmas) változók esetén, igen komoly nehézségekbe ütközik. A különböző dimenziókba tartozó változók együtteseiből álló faktorok értelmezési problémáit elkerülendő, úgy döntöttünk, hogy a clusteranalízis alapadataiként csak a városrendezési körzetre vonatkozó 11 csoportos társadalmi-foglalkozási megoszlást használjuk. Ezzel a homogén és jól értelmezhető változócsoporttal működtetve a többváltozós csoportosítási eljárást, azt reméltük, hogy a megközelítőleg azonos társadalmi státusú városrendezési körzetek azonos clusterbe fognak kerülni.

Mint minden hasonló eljárásnál, itt is igen lényeges problémát jelentett az, hogyan állapítsuk meg a többdimenziós távolságok meghatározásakor az egyes változók relatív súlyait. Igazán megnyugtató eljárást persze nem sikerült találnunk. Esetünkben ugyanis nincs olyan „eredményjellegű” változó, melyet a többi szerint csoportosítva megvizsgálhatnánk, hogy az egyes változók szerinti csoportosítások milyen

mértékben magyarázzák az eredményváltozó szóródását. Ekkor ugyanis lehetőség nyílta arra, hogy a különböző változók szerinti csoportosításokkal megállapított szórásnégyzethányadosok egymáshoz viszonyított arányait használjuk a változók jelentőségének mérésére. Ugyanakkor elvi megfontolások is amellet szóltak, hogy egyforma különbségnek értékeljük két területi egység között bármely társadalmi-foglalkozási csoport arányában mutatkozó azonos mértékű különbözőségeket. Így az eredeti, százalékos formában rendelkezésünkre álló mutatókat a szokásos módon standardizáltuk, elkerülendő, hogy a magasabb értékek „húzzák” maguk után a clusterezési eljárást. A különböző clusterezési eljárások közül jelen esetben a számítástechnikai adottságok nem adtak lehetőséget választásra. Így egyetlen, nem-hierarchikus eljárást alkalmazhattunk. A módszerből adódóan előre kellett döntenünk arról, hány cluster kialakítását kívánjuk. E szám megállapítását persze nehéz lenne igazán egzakt eljárásokhoz kötni. Jelen esetben egymástól függetlenül hét és tizenöt cluster kialakítását is elvégeztettük. A kétféle eredmény elviekben nem különbözik egymástól, viszont a részletességbeli különbségek amellet szólnak, hogy a 15 csoportos eljárás eredményeit használjuk fel a továbbiakban.

Clustereinkről el kell mondanunk, hogy ugyan – mind a városon belüli egyes területi egységek társadalmi státusának, mind pedig ezen területi egységek város szerkezeti elhelyezkedésének vonatkozásában – alkalmasabbnak tűnnek a városon belüli társadalmi folyamatok leírására, mint a klasszikus humán ökológia által kidolgozott városmodellek, illetve ezek korszerűsített változatai, mert felhasználásukkal legalább valamelyest megragadható a mások által homogénként kezelt területek belső heterogenitása, a városszerkezeti elemzések szempontjából a clusteres eljárást, mint módszert, mégis inkább közbülső lépcsőnek, és nem végeredménynek tekintjük. Ezt, egyebek mellett, az is indokolja, hogy clustereink városszerkezeti szempontból csak abban a sajátos, bár korántsem ritka esetben értelmezhetők, amikor, illetve, ahol Budapest építési szabályozása képes volt egyes nagyobb, és területileg is összefüggő, területek fejlődését a maga sajátos eszközeivel meghatározni.⁵ Mindent összevetve tehát, míg clustereink városszerkezeti vizsgálatok céljára csak korlátozott mértékben alkalmasak, feltétlenül alkalmasnak tűnnek – a jelenlegi vizsgálat feladatának tekintett – területi egyenlőtlenségek, illetve területi elkülönülések mértékének és jellegének tanulmányozására.

A clusterek társadalmi összetétele a következőképpen néz ki (1. táblázat). (A táblázat összeállításához szükséges alapadatokat az 1980. évi népszámlálás foglalkozási és iskolai végzettségre vonatkozó mágnesszalagon tárolt, személyenkénti adataiból állítottuk össze).

Mint a táblázatból látható, a 15 cluster közül háromnak (2, 11, 14) igen alacsony a népessége. Ezért, és mivel ezekben a clusterekben egyetlen egyetemista vagy főiskolás sem lakik, e clustereket a további elemzésekből ki fogjuk hagyni. A clusterek társadalmi összetételének részletes elemzésére e tanulmány keretei között nem térünk ki,⁷ csak annyit jegyzünk meg, hogy – mint ez a táblázatból is jól látható – az egyes clusterek státusának a fizikai dolgozók aktív keresőkön belüli aránya meglepően jó közelítést adja. Ehhez hozzátehetjük azt a tapasztalatunkat, hogy ez nemcsak olyan viszonylag nagy területek, mint a clusterek, hanem lényegesen kisebb területi egységek, akár utcák, terek, vagy házak részletes adatok, illetve a

A társadalmi-foglalkozási csoportok megoszlása clusterenként⁶

Cluster- szám	Vezető- állású	Értelem- ségi	Egyéb szellemi	Közvetl. term. irány.	Szak- munkás	Betami- tott*	Önálló	Diplo- más	Nyugdíjas			Együtt	Vezető állású + értelem- ségi + nyugd. dipl.	Fizikai (aktív)	Bet. s. munkás (aktív)
									Érettés- gizett	8 osztály vagy kevesebb	Egyéb				
1	8,9	15,7	18,5	1,6	8,9	7,1	1,0	6,2	9,5	20,1	2,5	100 (N=109279)	30,8	28,5	11,5
2	6,0	1,5	13,3	7,6	30,5	18,9	0,1	0,3	1,3	18,5	1,8	100 (N=219)	7,6	73,1	24,2
3	4,0	4,7	20,8	3,0	23,0	21,5	0,7	0,4	1,8	16,0	3,9	100 (N=179847)	9,1	61,1	27,7
4	5,5	8,1	13,1	2,0	13,0	12,4	1,2	2,9	6,7	27,5	2,5	100 (N=142877)	16,5	45,4	20,6
5	4,3	5,6	16,5	2,1	15,5	15,3	1,6	1,5	4,6	30,1	3,0	100 (N=204703)	11,4	54,0	25,1
6	3,2	3,6	15,3	2,1	17,4	18,4	1,1	0,8	2,9	32,2	3,1	100 (N=241445)	7,6	62,0	30,1
7	7,8	9,4	23,6	3,0	17,2	13,4	0,8	1,3	3,2	17,6	2,6	100 (N=159221)	18,5	44,7	17,8
8	14,7	17,8	23,3	2,2	9,1	6,4	1,2	3,4	4,8	14,2	3,0	199 (N=55864)	35,9	23,7	6,6
9	6,8	11,1	18,6	1,8	10,7	9,9	1,2	4,6	8,2	24,4	2,4	100 (N=133365)	22,5	37,3	16,5
10	4,4	5,6	17,6	2,3	16,2	14,7	0,7	1,5	4,5	29,9	2,5	100 (N=120868)	11,5	54,0	23,9
11	0,0	5,3	9,8	1,5	15,2	19,7	15,2	0,0	2,3	23,5	7,6	100 (N=55)	5,3	54,6	29,5
12	2,9	3,0	11,6	2,9	18,7	28,2	3,8	0,2	2,9	22,0	4,7	100 (N=4745)	6,1	69,6	40,3
13	2,5	2,2	13,8	2,0	21,3	24,3	0,9	0,3	1,6	27,3	3,6	100 (N=124565)	5,1	71,0	36,3
14	3,5	0,0	15,4	0,0	19,2	8,8	0,0	0,0	0,9	52,3	0,0	100 (N=35)	3,5	59,7	18,8
15	1,2	1,0	6,9	0,8	20,0	48,2	0,3	0,1	0,8	15,5	5,2	100 (N=2540)	2,3	88,0	61,5
Összesen	4,9	6,2	17,0	2,2	16,8	17,8	1,2	1,7	4,0	25,2	3,1	100 (N=1479718)	55,7		26,9

fizikai/aktív mutató alapján mért státusa esetében is így van. Ez értelmezésünk szerint azt jelenti, hogy – legalábbis a különböző társadalmi csoportok Budapesten való elhelyezkedésének esetében – a társadalmon belüli legfontosabb választóvonal még mindig a fizikai és szellemi munkát végzők nagy csoportjai között húzódik.⁸ Ezek után a clustereket az előbb említett arány szerint sorbarendezve, közöljük az egyetemisták és főiskolások „megfelelő korúak”⁹ közötti clusterenkénti arányait:

A fizikai dolgozók aktív keresők közötti, valamint a budapesti egyetemekre és főiskolákra járó, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatók¹⁰ „megfelelő korúak” közötti aránya clusterenként¹¹ (%)

Cluster	Fizikai/aktív	Egyetem + főiskola (15–39 éves)
8	23,7	0,62
1	28,5	0,84
9	37,3	0,69
7	44,7	0,36
4	45,4	0,46
10	54,0	0,31
5	54,0	0,31
3	61,1	0,16
6	62,0	0,23
12	69,6	0,21
13	71,0	0,17
15	88,0	0,13
	55,7	0,36

Amint az várható is volt, az egyetemisták és főiskolások, valamint a fizikai dolgozók clusterenkénti aránya között igen szoros, negatív irányú összefüggés áll fenn. Táblázatunkban ez az összefüggés csak három esetben nem érvényesül maradéktalanul, azonban ennek is sokkal inkább technikai, mint érdemi okai vannak. Már említettük, hogy az egyetemisták és főiskolások arányát, technikai okok miatt, a 15–39 évesek számára voltunk kénytelenek vetíteni. Mint táblázatunkból látható, a felsőoktatás nappali tagozatos hallgatóinak aránya csak a 8. („társasházi”), valamint a 7. („korábban épült, jobb lakótelepi”) és a 3. („későbbben épült, rosszabb lakótelepi”) clusteres esetében alacsonyabb a „várhatónál”. Nyilvánvaló azonban, hogy e clusteres viszonylag alacsony korösszetétele miatt, a valóban főiskolások korú személyek száma lényegesen alacsonyabb, így az egyetemisták és főiskolások aránya ténylegesen jóval magasabb, mint az táblázatunkból látható.

A disszimilitási indexek számításához felhasznált alaptáblázatunk a következő volt: (lásd következő oldalt)

Ebből összevonások révén kapjuk meg az egyetemisták és főiskolások clusterenkénti megoszlását, amit a felsőoktatásban résztvevő összes hallgató, illetve a „megfelelő korúak” megoszlásaival fogunk összehasonlítani.

A budapesti egyetemekre és főiskolákra járó, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatók megoszlása clusterenként és „tanulmányi áganként” (%)

Cluster	ELTE	MKKE	SOTE	BME	Állator- vosi + Kertészeti Egyetem	Pedagó- giai	Közgaz- dasági	Egész- ségügyi	Műszaki	Összesen
8	7,7	6,9	6,4	10,1	8,8	4,6	5,2	5,5	6,2	7,0
1	19,9	18,2	20,2	16,1	17,8	10,6	11,5	5,4	12,2	15,4
9	16,0	15,1	18,1	18,1	11,5	11,9	17,6	12,0	10,0	15,0
7	12,0	12,6	9,8	11,4	11,5	10,9	15,2	12,0	12,4	11,9
4	12,0	13,2	11,9	11,0	12,4	13,5	11,9	10,9	9,2	11,6
10	5,0	3,8	5,3	6,9	9,7	6,6	10,0	7,6	8,0	6,7
5	10,4	6,9	10,6	7,7	12,4	13,5	10,4	14,1	11,9	10,6
3	4,5	6,9	5,0	6,7	7,1	12,2	6,3	5,4	8,2	6,9
6	9,2	10,1	8,5	7,5	5,3	9,6	8,2	19,6	15,4	10,0
12	0,4	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,2
13	2,9	6,3	4,0	3,9	3,5	6,3	3,0	7,5	6,5	4,6
15	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1
Összesen	100,0 (N=443)	100,0 (N=159)	100,0 (N=377)	100,0 (N=465)	100,0 (N=113)	100,0 (N=303)	100,0 (N=269)	100,0 (N=92)	100,0 (N=402)	100,0 (N=2 623)

A budapesti egyetemekre és főiskolákra járó, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatók, valamint a budapesti 15–39 éves lakónépesség megoszlása clusterenként (%)

Cluster	Egyetemisták	Főiskolások	Együtt	15–39 éves lakónépesség
8	8,1	5,7	7,1	4,1
1	18,6	10,7	15,3	6,5
9	16,7	12,6	15,0	7,8
7	11,3	12,9	12,0	11,8
4	11,8	11,3	11,6	8,9
10	5,8	8,1	6,7	7,7
5	9,4	12,2	10,6	12,3
3	5,7	8,6	6,9	15,6
6	8,3	12,3	10,0	15,3
12	0,3	0,2	0,2	0,4
13	3,9	5,3	4,5	9,3
15	0,1	0,1	0,1	0,3
Összesen	100,0 (N=1 557)	100,0 (N=1 066)	100,0 (N=2 623)	100,0 (N=733 023)

Mint várható volt, az egyetemisták és főiskolások együttes aránya – a korábban ismertetett technikai körülmények okozta eltérésektől eltekintve – éppen a legmagasabb státusú clusterekben haladta meg leginkább a „megfelelő korú” népesség arányát, és – megfordítva – a felsőoktatás hallgatói azokban a clusterekben voltak leginkább alulreprezentáltak, amelyeknek státusa a legalacsonyabb volt. Továbbmenve, az is egyértelműen megállapítható, hogy a magasstátusú clusterekben az egyetemisták felülreprezentáltsága erősebb, és a főiskolásoké gyengébb, míg a „rossz” clusterekben viszonylag több főiskolás és kevesebb egyetemista lakik. Úgy tűnik tehát, hogy a magyar felsőoktatási rendszer megkettőzöttsége, az egyetemek és főiskolák hierarchikus viszonya, Budapesten belül térben is megjelennek, a magasabb státusú hallgatók felsőoktatási rendszeren belüli kedvezőbb pozíciókba tömörülésének a városszerkezeten belüli kedvezőbb pozíciókba való elkülönülés felel meg.

Éppen ennek a területi elkülönülésnek a megragadására alkalmasak a szegregációs, illetve disszimilaritási indexek néven ismertté vált mutatók,¹² amelyek végül is az előbb is elemzett felül-, illetve alulreprezentáltságok tömör – tegyük rögtön hozzá: a városszerkezeti elemzések szempontjából sok lényeges tényt elfedő – módon való kifejezésének is tekinthetők.

Mivel a szegregációs indexben a területi megoszlások eltéréseinek abszolút értékei jutnak kifejezésre, ezek az indexek önmagukban nem alkalmasak annak kimutatására, hogy a magas vagy az alacsony státusú területek irányába ment végbe az elkülönülés, sőt – elvileg – az is előfordulhat, hogy két népességszámú horizontálisan, egyébként azonos státusú területekre különül el egymástól. Minthogy azonban, mint ez a korábbi táblázatunkból látható, az átlagpopulációhoz képest mindegyik általunk vizsgált egyetem és főiskola hallgatóinak területi megoszlása a magasabb

*A budapesti egyetemek és főiskolák állandó budapesti lakóhellyel rendelkező,
nappali tagozatos hallgatói, valamint a 15–39 éves lakónépesség területi elkülönülését kifejező
szegregációs indexek*

	SOTE	29,2	
	ELTE	28,5	
	BME	28,1	Egyetemek
	MKKE	26,9	
	Állatorvosi +		
lakónépesség	Kertészeti	25,3	
	Egyetem		
	Közgazdasági	24,9	
	Pedagógiai	14,5	
	Egészségügyi ¹³	13,9	Főiskolák
	Műszaki	11,3	

státusú clusterek felé tolódott el, az eltolódás irányát azonosnak kell tekintenünk. Ez viszont azt jelenti, hogy az egyes felsőoktatási intézmények lakónépességtől való elkülönülését kifejező szegregációs indexek nagyságrendje, ezen intézmények – területi elkülönülés által generált – hierarchiájának is felfogható. Kérdés, hogy hogyan viszonyul ez a különböző intézmények hallgatói közötti társadalmi távolságok mentén kirajzolódó hierarchiához?

A táblázat adatai arra utalnak, hogy a kétfajta, a területi elkülönülés által generált, és a társadalmi távolságok mentén kirajzolódó hierarchia gyakorlatilag egybeesik, ha az összes főiskola, illetve az összes egyetem hallgatóinak egymáshoz viszonyított elkülönülését vizsgáljuk. Már kevésbé egyértelmű a helyzet a főiskolák belső intézményenkénti hierarchiája esetében. Különösen sok „inkonzisztencia” fedezhető fel az egyes egyetemek egymáshoz viszonyított adatai esetében. Véleményünk szerint az adatoknak ez a helyenkénti rendellenes viselkedése nem vezethető csupán felvételttechnikai okokra vissza. Valószínűleg sokkal inkább arról van szó, hogy nem egyszerűen az elkülönülés térbeni és társadalmi dimenzióit állítottuk egymással szembe, hanem a társadalmi-foglalkozási csoportok inkább a redisztributív, a Budapesten belüli térbeni elkülönülést kifejező szegregációs indexek pedig – a hatósági lakáselosztás és a lakáspiac működése „végeredményének” megragadása által – a redisztributív és piaci jellegű előnyök és hátrányok feltérképezésére alkalmas indikátoroknak foghatóak inkább fel. Mindez azonban az itt bemutatott csekély bizonyító anyag alapján, legfeljebb hipotézisként fogalmazható meg.

Visszatérve most már a szegregációs indexek elemzésére, igen figyelemre méltó, hogy a közgazdasági jellegű főiskolák indexe egy nagyságrenddel magasabb a többi főiskola mutatójánál, és megközelíti a legalacsonyabb indexű egyetemeknél kapott értéket. Ez a közgazdasági jellegű főiskolák viszonylag magas státusára látszik utalni. Különösen igaz ez a kizárólag Budapesten működő két főiskola, a Külkereskedelmi, valamint a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola esetében, amelyekkel kapcsolatban adataink részletesebb elemzése arra utal, hogy e főiskolák hallgatói erősen alulreprezentáltak a „legrosszabb” clusterekben, ugyanakkor a jó minő-

A budapesti egyetemek és főiskolák állandó budapesti lakással rendelkező, nappali tagozatos hallgatóinak megoszlása
apjuk társadalmi-foglalkozási csoportja szerint, intézményenként (csak aktív kereső apák, %)

	SOTE	ELTE	BME	MKKE	Állato. + Kert.	Össz.	Közgaz- dasági	Peda- gógiai	Egész- ségü.	Műsza- ki	Össz.	Mind- össz.
	egyetemek						főiskolák					
Vezető állású	29,5	23,8	26,5	31,3	26,9	27,0	20,7	11,0	15,5	17,0	16,1	22,8
Értelemiségi	36,5	36,1	40,5	33,2	35,2	37,2	26,2	31,2	26,9	28,5	28,6	33,9
Egyéb szellemi	6,8	6,7	6,4	3,1	7,4	6,3	9,6	12,8	17,9	12,3	12,2	8,6
Közvetlen termelésirányító	5,6	5,3	4,4	4,9	8,3	5,3	8,8	11,3	10,3	9,8	10,0	7,1
Szaktudomány	12,1	14,2	13,1	17,8	13,9	13,7	21,9	19,1	17,9	21,5	20,6	16,4
Betanított munkás	2,5	3,8	1,7	1,8	0,0	2,4	2,8	3,2	5,1	3,6	3,4	2,8
Segédmunkás	1,4	2,6	1,0	1,8	0,0	1,5	2,0	2,1	0,0	1,7	1,8	1,6
Mezőgazdasági fizikai m.	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	1,3	0,3	0,2	0,1
Önálló	1,4	1,2	2,7	0,0	2,8	1,7	1,6	1,4	1,3	2,0	1,7	1,7
Egyéb	4,2	5,8	3,7	6,1	5,5	4,8	6,4	7,8	3,8	3,3	5,4	5,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	(N=354)	(N=416)	(N=468)	N=163	(N=108)	(N=1 509)	(N=251)	(N=282)	(N=78)	(N=358)	(N=969)	(N=2 478)

ségű állami lakásokat, és új, társasházi és öröklakásokat tömörítő clusterekben is viszonylag magas arányban fordulnak elő.

A felsőoktatási rendszer belső rétegződésével foglalkozó, már idézett tanulmányunk egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy az igazán jelentős eltérések nem a közgazdasági, illetve műszaki pályára felkészítő felsőoktatási intézmények, hanem a közgazdasági, illetve műszaki jellegű felsőoktatási intézmények közül az egyetemek és főiskolák között voltak. Most azt is meg fogjuk vizsgálni, hogy hogyan alakulnak ezek a különbségek más – többé-kevésbé szintén egy-egy pályára való felkészülési alternatívát reprezentáló – egyetemek és főiskolák esetében is. Vizsgálatunkat ismét a már ismert indexek felhasználásával fogjuk elvégezni.

A hasonló képzési irányú budapesti egyetemek és főiskolák, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatóinak területi elkülönülését kifejező disszimilitási indexek

SOTE	– Egészségügyi Főiskola	22,5
BME	– Műszaki jellegű főiskolák	18,3
ELTE	– Pedagógiai jellegű főiskolák	18,0
MKKE	– Közgazdasági jellegű főiskolák	15,5

Első pillantásra feltűnik, hogy még a legalacsonyabb státusú egyetemek hallgatóinak „megfelelő korú” lakónépességtől való elkülönülése is erősebb volt annál, mint ami az egymástól leginkább elkülönülő, hasonló képzési irányú egyetem és főiskola között megfigyelhető. Továbbmenvé, az is látható, hogy – a korábban elmondottaknak megfelelően – legkevésbé a közgazdasági egyetem, illetve a közgazdasági jellegű főiskolák hallgatóinak lakóhelyei különülnek el egymástól, ami újabb bizonyítéka annak, hogy – legalábbis, ami ezen intézmények hallgatóinak társadalmi összetételét illeti – a budapesti főiskolák közül ezek az intézmények tekinthetők leginkább „egyetemi szintűnek”.

Még egyszer hangsúlyozni szeretnénk, hogy számításaink során nem minél nagyobb területi egyenlőtlenségre utaló elkülönülések kimutatását, hanem – elvileg – hasonló pályákra való alternatív felkészülési módokat reprezentáló intézmények adatainak összevetését tekintettük feladatunknak. (Az egyetemek és főiskolák csoportjainak kialakításánál persze – elsősorban a nagyon alacsony esetszám elkerülését célzó – technikai kényszerűségek is vezettek bennünket.) Az eltérések nyilvánvalóan lényegesen nagyobbak lennének, ha az indexek számításánál egyfelől például a SOTE Általános Orvostudományi Karának adatait nem vontuk volna össze a másik két kar adataival, vagy például az ELTE Bölcsészettudományi Karának adatait külön szerepeltettük volna. Másfelől, szintén az eltérések növekedésének irányába hatna, ha például a meglehetősen alacsony társadalmi összetételű Pénzügyi és Számviteli Főiskola hallgatóinak lakóhelyét mondjuk nem a Külkereskedelmi Főiskola hallgatóinak lakóhelyével összevontan vizsgálnánk. Annál inkább figyelemre méltóbb, hogy ezek az eltérések kivétel nélkül nagyobbak, mint amelyek a különböző képzési irányú, de egyaránt egyetemi státusú intézmények területi elkülönüléséből adódnak:

A budapesti egyetemek állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatóinak területi elkülönülését kifejező disszimilaritási indexek

Állatorvosi + Kertészeti Egyetem	– MKKE	13,5
Állatorvosi + Kertészeti Egyetem	– SOTE	12,9
Állatorvosi + Kertészeti Egyetem	– ELTE	11,4
Állatorvosi + Kertészeti Egyetem	– BME	11,1
MKKE	– BME	10,7
MKKE	– SOTE	10,4
ELTE	– BME	10,0
SOTE	– BME	9,1
ELTE	– MKKE	8,5
ELTE	– SOTE	4,4

Az egyetemi státusú intézmények viszonylag alacsony mértékű elkülönülése azon korábbi állításunk újabb alátámasztásának tekinthető, hogy az egyetemek és főiskolák a magyar felsőoktatási rendszerben általában hierarchikus módon viszonyulnak egymáshoz. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyetemi hallgatóknak a főiskolásoktól való elkülönülése, azon – a felsőoktatási rendszer fent említett sajátosságából adódó – racionalitás térbeni megjelenésének fogható fel, ami legerőteljebben talán a „mindegy fiam, hogy mit tanulsz, csak egyetemre menjél” tipikus kijelentéssel illusztrálható.

A különböző képzési irányú főiskolák területi elkülönülése újabb adalékkal szolgálhat ahhoz a korábban tett megállapításunkhoz, hogy a közgazdasági jellegű főiskolák (legalábbis a Budapesten működő ilyen főiskolák állandó budapesti lakóhellyel rendelkező) hallgatóinak társadalmi összetétele inkább az egyetemi, mint a főiskolai hallgatókéhoz hasonlatos. Ezzel magyarázható a közgazdasági jellegű főiskolák többi főiskolákkal szembeállított disszimilaritási indexeinek viszonylag magas – az egyetemista és főiskolás közgazdászhallgatók elkülönülésénél is magasabb – értéke, továbbá a többi főiskola egymástól való elkülönülésének viszonylag alacsony szintje:

A különböző jellegű budapesti főiskolák állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatóinak területi elkülönülését kifejező disszimilaritási indexek

Közgazdasági jellegű főiskolák	– Egészségügyi Főiskola	19,9
Közgazdasági jellegű főiskolák	– Műszaki jellegű főiskola	15,8
Közgazdasági jellegű főiskolák	– Pedagógiai jellegű főiskola	15,6
Egészségügyi Főiskola	– Pedagógiai jellegű főiskola	14,9
Műszaki jellegű főiskolák	– Pedagógiai jellegű főiskola	12,1
Egészségügyi Főiskola	– Műszaki jellegű főiskola	11,1

A budapesti egyetemisták és főiskolások területi elhelyezkedésével kapcsolatos adataink ismertetését a felsőoktatási hallgatók egy sajátos csoportja, a felsőoktatási statisztikában „a 3/1968. MM. sz. rendelet 17. §. 2. pontja alapján felvetek” területi elkülönülésének bemutatásával zárjuk. Ez az igen leleményes kategória

az ún. „érmesek” csoportját „jelöli”, azokat, akiknek szülei valamilyen, a felvételinél előnyt jelentő kitüntetéssel rendelkeznek. Arányuk a legutóbbi években fokozatosan csökken, az 1977/78-as tanévben a nappali tagozatos, I. évfolyamos hallgatók körében még 2,0, 1984/85-ben már csak 0,9 % volt.¹⁴ Csak budapesti lakóhelyű hallgatókat tartalmazó mintánkban ez az arány 2,2 % volt. Intézményenkénti megoszlásuk a következőképpen alakult:

A budapesti egyetemekre és főiskolákra járó, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatók, valamint az ezek közül „érmesek” megoszlása intézménytípusonként (%)

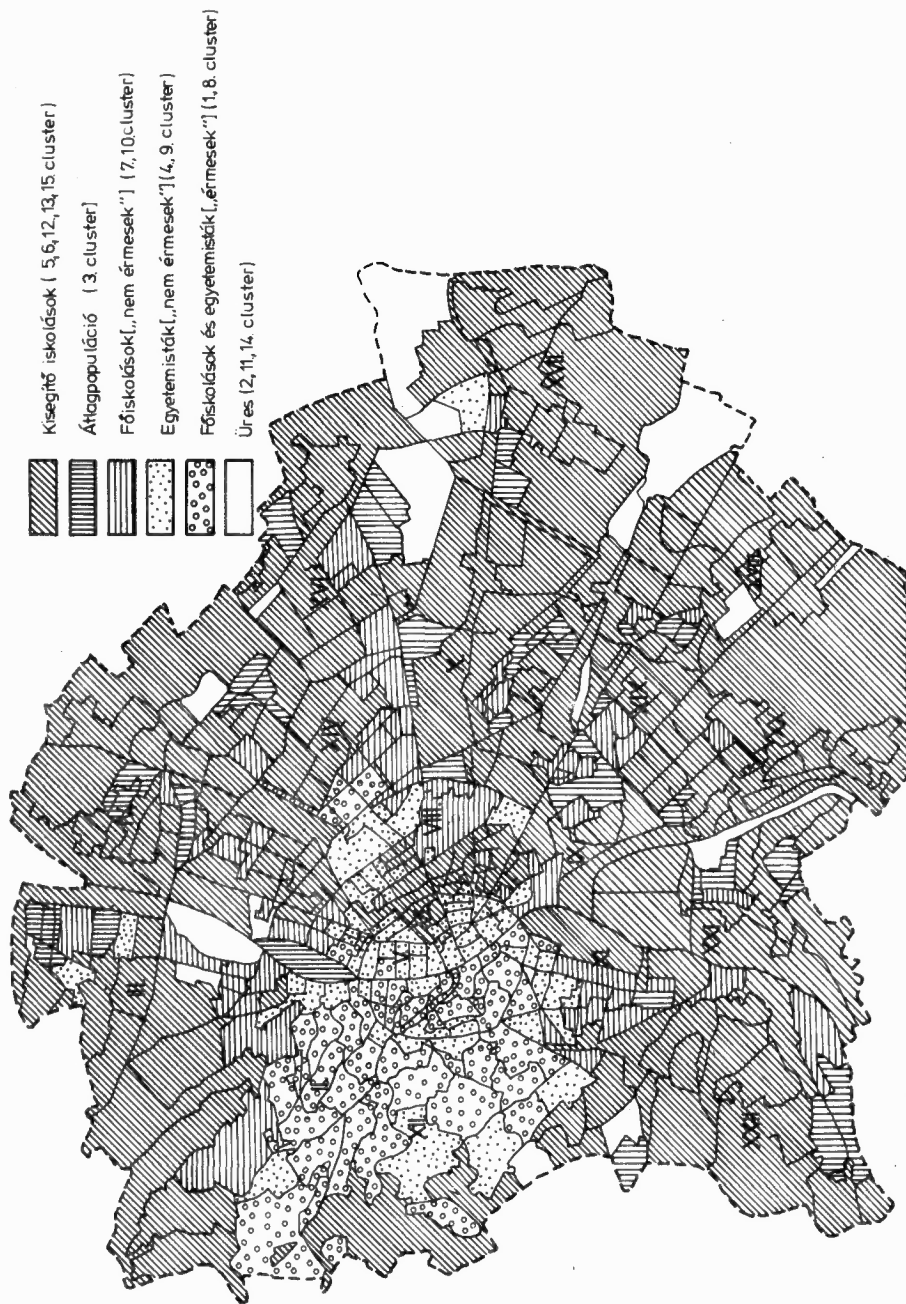
	„Érmesek”	Összesen
ELTE	19,0	16,9
MKKE	19,0	6,1
SOTE	17,2	14,4
BME	6,9	17,7
Állatorvosi + Kertészeti Egyetem	8,6	4,3
Egyetemek összesen	70,7	59,4
Pedagógiai jellegű főiskolák	1,7	11,6
Közgazdasági jellegű főiskolák	17,2	10,2
Műszaki jellegű főiskolák	10,4	15,3
Egészségügyi Főiskola	–	3,5
Főiskolák összesen	29,3	40,6
Mindösszesen	100,0 (N = 58)	100,0 (N = 2623)

Az alacsony esetszám miatt el kell tekintenünk az adatok ennél részletesebb ismertetésétől. A szegregációs indexek értelmezése miatt mégis meg kell említenünk, hogy az ELTE-en csak a Jogi és főleg a Bölcsészettudományi Karon, a SOTE-n kizárólag az Általános Orvostudományi Karon fordultak mintánkban elő „érmesek”. Hasonló tendencia bontakozott ki a főiskolások esetében is, az „érmes” főiskolások mintegy fele a Külkereskedelmi Főiskolára járt.

Az alacsony esetszámok miatt az „érmes” egyetemisták és főiskolások adatait kénytelenek vagyunk együtt elemezni.

Mint látható, az „érmesek” leginkább az 1. („jó tanácsi lakásos és társasház”) és a 8. („társasház”) clusterben felülreprezentáltak. Átlagosnál valamivel nagyobb arányban laknak még a 10. clusterben (ahová – egyebek mellett – a régi munkáskolóniák legnagyobb része is került), valamint a 7. („korábban épült, jobb lakótelepi”) clusterben. Átlagossal pontosan megegyező arányban fordultak elő a 3. („később épült, rosszabb lakótelepi”) clusterben. A város fennmaradó részeiben alulreprezentáltak.

A KÜLÖNBÖZŐ NÉPESSÉGCSPORTOK ÁLTAL DOMINÁLT CLUSTEREK, 1980

A budapesti egyetemekre és főiskolákra járó, állandó budapesti lakóhellyel rendelkező, nappali tagozatos hallgatók, valamint az ezek közül „érmesek” megoszlása clusterenként (%)

Cluster	„Érmesek”	Összesen
8	10,3	7,0
1	24,2	15,4
9	13,9	15,0
7	12,1	11,9
4	10,3	11,6
10	8,6	6,7
5	8,6	10,6
3	6,9	6,9
6	3,4	10,0
12	—	0,2
13	1,7	4,6
15	—	0,1
Összesen	100,0 (N = 58)	100,0 (N = 2 623)

A „megfelelő korú” lakónépességtől való elkülönülésüket kifejező szegregációs index értéke 32,6. Ez — annak ellenére, hogy az alacsony esetszám miatt az egyetemista és főiskolás „érmesek” adatait együtt voltunk kénytelenek kezelni — lényegesen magasabb érték annál, mint amit a legmagasabb státusú SOTE elkülönülésére kaptunk.

Végül, mintegy a korábban bemutatott területi elkülönülések értelmezésének megkönnyítése érdekében, a magyar oktatási rendszer hierarchiájának csúcpontján elhelyezkedő egyetemisták és főiskolások szegregálódásának bemutatása után, röviden szólunk kell az iskolai hierarchia legalján elhelyezkedő kiegészítő iskolások¹⁵ területi elhelyezkedéséről is. Anélkül, hogy e kérdés részletes ismertetésére e tanulmány keretei között vállalkozhatnánk, megemlíjtjük, hogy a kiegészítő iskolások, illetve az egyetemisták és főiskolások lakóhelyeit részletesen ábrázoló két térkép első pillantásra egymás komplementerének tűnik. Az is elmondható továbbá, hogy igen nehéz lenne a legalacsonyabb és legmagasabb státusú területek körülhatárolása céljából olyan mutatókat konstruálni, amelyek a felsőoktatás hallgatói, illetve a kiegészítő iskolások tömörülésénél jobban jeleznék az egyes területek státusát. A kiegészítő iskolások koncentrációjában pontosan mutatja meg, hol helyezkednek el a város leginkább leromlott területei, hol találunk szegénytelepeket, sőt még olyan viszonylag enyhe különbségeket is megmutatnak, hogy egy lakótelep különböző lakásosztályokba tartozó, de egyébként homogén lakásállományán belül, hol laknak azok, akik egy szegénytelep szanálása nyomán itt jutottak tanácsi bérlakáshoz.

Vizsgáljuk meg ezután a kiegészítő iskolások clusterenkénti elhelyezkedését is.

Az eddig elemzett megoszlásokkal szemben, a kiegészítő iskolások az alacsonyabb státusú clusterekben felülreprezentáltak. Figyelemre méltó, hogy még a 3. („későbbben épült, rosszabb lakótelepi”) clusterben is átlagosnál kisebb gyakorisággal fordulnak elő. A „megfelelő korúaktól” való elkülönülést kifejező szegregációs index értéke 11,9. Ezt itt nehezen tudjuk értékelni, mert ebben a fejezetben eddig egyetlen esetben sem tapasztaltunk alacsony státusú körzetek irányába végbement

*Az 1978/79-es tanévben budapesti kiegészítő iskolákba járók
 és a 0–14 évesek megoszlása clusterenként (%)*

Cluster	Kiegészítők	0–14 évesek
8	1,7	4,7
1	3,2	5,5
9	5,5	6,5
7	10,7	13,3
4	7,0	7,3
10	6,4	6,2
5	12,8	11,1
3	19,0	21,7
6	19,1	14,1
12	1,5	0,4
13	12,2	8,9
15	0,7	0,3
2	0,1	—
14	0,1	—
Összesen	100,0 (N = 3 310)	100,0 (N = 369 415)

elkülönülést. Az egyetemisták és főiskolások, valamint a kiegészítő iskolások közötti szegregációs index értéke 33,2. Ez lényegesen magasabb mindegyik olyan értéknél, amit az egyetemisták és főiskolások területi elkülönülésének mérése során kaptunk. Ugyanakkor újabb oldalról világítja meg azoknak az érveléseknek a megalapozatlanságát, amelyek a kiegészítő iskolások iskolarendszeren belüli elkülönülését — a természettudományok legalapvetőbb szabályait is felrúgó — „természettudományos” érvekkel, vagy „igen sajnálatos, de szórványos és véletlen hibákkal” igyekeznek nem elsősorban társadalmi problémának feltüntetni.

Ebben a tanulmányban mindössze a felsőoktatás hallgatói Budapesten belüli való területi elkülönülésének bemutatására vállalkoztunk és nem tekintettük feladatunknak a területi elkülönülés módjának városszerkezeti értelmezését. Egyébként is, mint említettük, területi egységekként használt clusterünk erre csak korlátozott mértékben alkalmasak. Mindezek figyelembevételével ajánljuk tehát végül az olvasó figyelmébe az „érmesek”, az egyetemisták, a főiskolások, az „átlagpopuláció”, valamint a kiegészítő iskolások által leginkább felülreprezentált clusterek területi elhelyezkedését különböző- jelölésekkel megkülönböztető térképünket.

JEGYZETEK

1. A magyar felsőoktatási rendszer belső rétegződésével egy másik tanulmányunkban foglalkozunk. (Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban. — Valóság, 1987. 6.)
2. A felsőoktatási rendszerrel kapcsolatos területi egyenlőtlenségekről lásd: Nemes Nagy József szerk.: A felsőoktatás területi kapcsolatai. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest, 1980.
3. Ladányi János — Csanádi Gábor: Szelekció az általános iskolában. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.
4. E módszert — Csanádi Gáborral közösen végzett kutatásaink során — más jelenségek terü-

leti elhelyezkedésének elemzésére is alkalmaztuk. Az e fejezetben található elvi és módszertani megállapítások legnagyobb része is közös munkánk eredménye.

5. Részletesebben írtunk erről egy korábbi tanulmányunkban: Csanádi Gábor — Ladányi János: Módszertani kísérlet a Budapesten belül érvényesülő területi-társadalmi egyenlőtlenségek megragadására. VÁTI, Budapest, 1984. kézirat.
6. A budapesti városrendezési körzetek intézeti háztartások nélküli aktív és inaktív kereső lakónépességéből számított adatok.
7. Lásd erről Csanádi Gábor — Ladányi János: i.m.
8. Mint a táblázatból látható, lényegében ugyanez mondható el a nyugdíjasok — technikai kényszerűségről — iskolai végzettség szerint kategorizált csoportjára is.
9. „Megfelelő korúnak” — szintén kényszerűségről — a 15–39 éveseket kellett tekintenünk. Ez azonban a clusterátlagokat — kontrollszámításaink szerint (a számításokat a 0–14 és a 40–59 évesek arányaival számolva is elvégeztük) — csak a homogén demográfiai összetételű területeken (a két „lakótelepi” és a „társasházás” clusterben), a szegregációs indexeket pedig szinte egyáltalán nem érintette.
10. Itt, és a továbbiakban, az egyszerűség kedvéért mindig ezt az elnevezést fogjuk használni alapsokaságunk (ennek leírását lásd a fejezet elején) pontos, de igen körülményes és hosszadalmas megjelölése helyett. Ez az eljárás egyébként sem tekinthető teljesen helytelennek, hiszen nincs különösebb okunk azt feltételezni, hogy alapsokaságunk városszerkezeti elhelyezkedés és társadalmi összetétel tekintetében nem elég jó időbeni „mintája” a budapesti egyetemistáknak és főiskolásoknak.
11. Itt, és a továbbiakban mindig, „üres” clusterek nélkül.
12. Mint ismeretes, két társadalmi réteg eloszlásának különbségét, a leginkább elterjedt Duncanféle szegregációs index felhasználásával úgy kapjuk meg, ha összegezzük az egyes területi egységekre jutó réteghányadok különbségei abszolút értékeinek a felét. Képletben:

$$\frac{1}{2} \sum_{j=1}^n \left| \frac{x_{ij}}{x_i} - \frac{x_{ij}}{x_j} \right|$$

(A szegregációs indexnek olyan értelmezés is adható, hogy az összehasonlításban szereplő két népességcsoport hány százalékának kellene a számítás alapadatait képező területi egységek között lakóhelyet változtatni, hogy a két vizsgált népességcsoport területi eloszlása megegyezzen egymással.)

13. Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Főiskolai Kar.
14. Az adatok a Statisztikai Tájékoztató, Felsőoktatás c. Műv. Min. kiadvány megfelelő évi köteteinek 46., illetve 48. oldalairól származnak.
15. A kisegítőiskolai hierarchiában elfoglalt helyéről részletesen írtunk egy korábbi munkánkban: Csanádi Gábor — Ladányi János — Gerő Zsuzsa: Az általános iskolai rendszer belső rétegződése és a kisegítő iskolák. — Valóság. 1978. 6. szám.

Köszönetet szeretnék mondani Polinszky Máriának és Dobi Jánosnének, akik a térkép rajzolásában, Antal Lászlónak és Hegedűs Lajosnak, akik az adatok feldolgozásában voltak segítségemre.

IRODALOM

- BEYNON, R.D.: Budapest: An ecological study. = Geographical Review. 33.
- BURGESS, E.W. 1929: Urban areas. In.: Smith, T.V. — White, L.D. (eds.): Chicago: An experiment in social science research. The University of Chicago Press, Chicago.
- CSANÁDI G. — LADÁNYI J. — GERŐ ZS. 1978: Az általános iskolai rendszer belső rétegződése és a kisegítő iskolák. = Valóság, 6.
- CSANÁDI G. — LADÁNYI J. 1984: Módszertani kísérlet a Budapesten belül érvényesülő területi-társadalmi egyenlőtlenségek megragadására. VÁTI. Budapest. (kézirat)
- DANGSCHAT, J. 1985: Soziale und räumliche Ungleichheit in Warschau. Christians Verlag. Hamburg.

- DUNCAN, O.D. — DUNCAN, B. 1973: Lakóhelyi szegregáció és foglalkozási rétegződés. In: Szelényi Iván (szerk.): Városzociológia. KJK, Budapest.
- EKLER D. — HEGEDÜS J. — TOSICS I. 1980: A városfejlődés társadalmi-térbeli összefüggései Budapest példáján. I—III. BVTV. Budapest.
- FARIS, R.E.L. 1967: Chicago Sociology: 1920—1932. University of Chicago Press. Chicago.
- FRENCH, R.A. — HAMILTON, F.E. 1979: Is there a socialist city? In.: French, R.A. and Hamilton, F.E. (eds.): The socialist city. John Wiley and Sons, New York.
- GISSER, R. 1969: Ökologische Segregation der Berufsschichten in Grössstädten. In.: Rosenmayr, L. — Hollinger, S. (eds.): Soziologieforschung in Österreich. Verlag Hermann Böhlhaus. Wien — Köln — Graz.
- HOYT, H. 1939: The structure and growth of residential neighborhoods in American cities. Federal Housing Administration. Washington.
- JOHN, J. — SCHMIDT, C. — SCHRAG, C. 1947: The measurement of ecological segregation. = American Sociological Review. 12.
- JOHNSTON, R.I.: Residential area characteristics; Research methods for Identifying urban sub-areas. Social area analysis and factorial ecology. In.: Herbert — Johnston (eds.): Social areas in cities. John Wiley and Sons. New York.
- KAUFMANN, A. 1966: Demografische Struktur und Haushalts- und Familienformen der Wiener Bevölkerung. Phil. Diss. Wien.
- KEMÉNY I. 1975: A budapesti cigányokról. = Valóság, 5.
- LADÁNYI J. — CSANADI G. 1983: Szelekció az általános iskolában. Magvető Kiadó, Budapest.
- LADÁNYI J. 1987: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban. = Valóság, 6.
- NEMES NAGY J. (szerk.) 1980: A felsőoktatás területi kapcsolatai. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. Budapest.
- ORFIELD, G. et. al. 1984: The Chicago study of access and choice in higher education. University of Chicago.
- PARK, R.E. — BURGESS, E.W. — MCKENZIE, R.D. 1968: The city. University of Chicago Press, Chicago and London.
- PROBÁLD, F. 1974: A study of residential segregation in Budapest. = Annales, IX. Budapest.
- ROBSON, B.T. 1969: Urban social areas. Oxford University Press.
- ROOF, W.C. — VAN VALEY, T.L. 1972: Residential segregation and social differentiation in American urban areas. Social Forces. 51.
- SCHWIRIAN, K.P. 1972: Analytical convergence in ecological research. In.: Sweet. D.V. (ed.): Models of urban structure. Meath, Levington Mass.
- SZELÉNYI I. 1974: Urbanizáció és az életmód alakulása Budapesten. Tanulmányok Budapest múltjából. XX. Budapest.
- TAEUBER, K. — TAEUBER, A. 1965: Negross in cities. Aldine, Chicago.
- TEUTEBERG, J.H. (ed.) 1983: Urbanisierung in 19 und 20 Jahrhundert. Historische und Geographische Aspekte. Böblan Verlag, Köln, Wien.
- THRASCHER, F. 1929: The gang. University of Chicago Press. Chicago.
- UYEKI, E.S. 1964: Residential distribution and stratification, 1950—60. = The American Journal of Sociology, Vol. 69.
- WILMOTT, P. 1966: Adolescent boys of East London. Penguin Books Ltd.,
- ZORBAUGH, G. 1928: The Gold Coast and the Slum. University of Chicago Press, Chicago.

LADÁNYI, JÁNOS

THE SPATIAL ASPECTS OF STRATIFICATION AMONG BUDAPEST STUDENTS

Summary

An attempt is made in the present paper to highlight the spatial aspect of inequalities within the system of higher education. Analysing the way and proportions of spatial segregation among

students of various universities and colleges can illustrate not only the inequalities within the system of higher education but can also provide useful contribution to knowledge on the segregation of various social groups in Budapest. The population of the survey: first year students at Budapest universities and colleges with a permanent residence in Budapest. (They, almost without exception, lived together with their parents in the same apartment.) 2,626 addresses were collected and were represented on a very detailed city map. The number of students of various universities and colleges are aggregated by census planning tracts (amounting to some 500 in Budapest in 1980) and these data, together with the necessary additional information were analysed by computer: clusters were made on the basis of the social composition of the population by census tracts and it was found that the number of students related to the number of residents in the relevant age group was the highest in the most prestigious clusters and students were the most under-represented in areas with the lowest status. It could be also established that clustering in better positions within the system of higher education corresponds to segregation in favourable positions within the city structure. Analysing this isolation by indices of segregation or dissimilarity we concluded that the hierarchy generated by spatial segregation and the hierarchy produced by social distances actually coincide. The study could therefore point at a new aspect of the existing hierarchy within the Hungarian system of higher education and could highlight the characteristic feature of this hierarchy.

Translation by Eta Daróczy

ЛАДАНЫИ, ЯНОШ:

ПРОСТРАНСТВЕННОЕ ПОЯВЛЕНИЕ СТРАТИФИКАЦИИ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТОВ И ВУЗОВ В БУДАПЕШТЕ

(Резюме)

Настоящая статья излагает те несоответствия в системе высшего образования, которые проявляются в стратификации студентов университетов и других вузов в Будапеште. Анализ метода и меры территориальной сегрегации студентов разных вузов может проиллюстрировать разные подходы к высшему образованию и послужить дополнением к вопросу сегрегации разных общественных групп в Будапеште. Основу для анализа дало изменение состава первокурсников дневных отделений будапештских университетов и других вузов, имеющих будапештское постоянное местожительство. (Почти все они живут вместе со своими родителями.) При помощи детальной основной карты 2623 собранных адреса нанесено на рабочую карту. Далее, точки, символизирующие студентов разных вузов, были подсчитаны по переписным районам благоустройства (в 1980-м году их было 500), а данные, вместе с дополнительными сведениями, были введены в вычислительную машину. После анализа кластера, сформированного на основе общественного состава районов, можем сказать, что пропорция студентов превысила пропорцию населения соответствующего возраста именно в кластерах самого высококого статуса, а на территориях самого низкого статуса была недорепрезентирована больше всего. Мы установили, что уплотнение в более благоприятные позиции внутри системы высшего образования соответствует сегрегации в более благоприятные позиции внутри структуры города. Проанализировав уплотнение с помощью диссимилиативных или сегрегационных индексов, мы пришли к выводу, что иерархия, созданная территориальной сегрегацией, практически совпадает с иерархией, вырисовывающейся по общественными расстояниям. Все это освещает тот факт, что в венгерском высшем образовании имеется такая иерархия, характер которой проявляется в новом аспекте.

Перевел: Ласло Бернат